

ORTAÖĞRETİM KAYNAŞTIRMA ÖĞRENCİLERİNİN ŞİDDET EĞİLİMLERİNİN BENLİK SAYGILARI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Osman SÖNER¹ Mehmet Mustafa ÜNSAL² Ramazan ŞEN³ Asef ÇALIŞKAN⁴

İsmail YAYLAGÜL⁵ Ebubekir BOZAN⁶

Makale İlk Gönderim Tarihi / Recieved (First): 27.07.2023

Makale Kabul Tarihi / Accepted: 12.09.2023

Atıf/©: Söner, O., Ünsal, M., Şen, R., Çalışkan, A., Yaylagül, İ., Bozan, E., (2023). Ortaöğretim Kaynaştırma Öğrencilerinin Şiddet Eğilimlerinin Benlik Saygıları Üzerindeki Etkisi. Journal of Management Theory and Practices Research, 4(2), 87-101

Özet

Toplum içinde mutlu ve uyumlu olmada eğitim kurumlarının önemli bir etkisi bulunmaktadır. Bu eğitim kurumlarında normal öğrencilerinin yanı sıra kaynaştırma öğrencileri de eğitim görmektedir. Kaynaştırma öğrencilerinin topluma uyum sağlamalarında okul ortamının önemli bir etkisi bulunmaktadır. Bu noktada okul ortamında karşılaştıkları her türlü davranış onlar üzerinde olumlu veya olumsuz etkisi normal öğrencilere göre daha fazla etki gösterdiği söylenebilir. Bundan dolayı bu araştırma lisede eğitim gören kaynaştırma öğrencilerinin şiddet eğilimleri ve benlik saygıları arasındaki ilişkinin belirlenmesini amaçlamaktadır. Araştırma ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Araştırmanın evrenini İstanbul ilindeki farklı ilçelerde bulunan liselerde eğitim gören kaynaştırma öğrencileri oluşturmakta olup çalışma grubunu 81'i kız ve 55'i erkek olmak üzere 136 kaynaştırma öğrencisi oluşturmaktadır. Araştırmanın katılımcılarını kolay örnekleme yöntemi ile ulaşılabilen ve gönüllü olan kaynaştırma öğrencileri oluşturmaktadır. Verilerin analizinde şiddet eğilimi ve benlik saygısının cinsiyete göre analizinde t-testi; tanı grubuna göre analizinde tek yönlü varyans analizi kullanılmıştır. Kaynaştırma öğrencilerinin şiddet eğilimleri ve benlik saygıları arasındaki ilişkinin belirlenmesi için korelasyon; şiddet eğiliminin benlik saygısı üzerindeki etkisinin belirlenmesi için basit regresyon analizi kullanılmıştır. Yapılan analizler sonucunda; benlik saygısının cinsiyete göre anlamlı bir şekilde farklılaştığı, ayrıca benlik saygısı ve şiddet eğilimlerinin tanı grubuna göre anlamlı bir şekilde farklılaştığı saptanmıştır. Son olarak kaynaştırma öğrencilerinin benlik saygısı ve şiddet eğilimleri arasında anlamlı negatif yönlü anlamlı bir ilişki olup şiddet eğiliminin benlik saygısının anlamlı bir şekilde yordadığı saptanmıştır. Çalışmada elde edilen sonuçlara uygun olarak özellikle okul rehberlik servislerince yapılabilecek çalışmalara yönelik önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kaynaştırma, Benlik Saygısı, Şiddet Eğilimi

JEL Kodu: I10, I12

- 1 Dr. Öğr.Üyesi İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, İstanbul/Türkiye, E-mail: osman.soner@izu.edu.tr, Orcid No: 0000-0001-9741-5357
- 2 Kâhta Şehit Muhammet Fatih Safitürk İlkokulu, E-mail: swat3543@hotmail.com, Orcid No: 0000-0003-2854-9196
- 3 Kahta Naze Bedir Anaokulu, E-Mail: benusen4463@gmail.com, Orcid No: 0000-0002-2628-0982
- 4 Vilayetler Hizmet Birliği Anaokulu, E-mail: caliskan44@hotmail.com, Orcid No: 0000-0002-1558-9984
- 5 Gümüşkaya Ortaokulu, E-mail: yaylagulismail@hotmail.com, Orcid No: 0000-0001-9970-7871
- 6 Kahta İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü, E-mail: abubekirbozan@hotmail.com, Orcid No: 0009-0002-3216-7115

DETERMINING THE LEVEL OF PREDICTION OF TOXIC LEADERSHIP PERCEPTIONS ON MENTAL WELLNESS OF TEACHERS WORKING IN SECONDARY EDUCATIONAL INSTITUTIONS

Citation/©: Söner, O., Ünsal, M., Şen, R., Çalışkan, A., Yaylagül, İ., Bozan, E., (2023). Ortaöğretim Kaynaştırma Öğrencilerinin Şiddet Eğilimlerinin Benlik Saygıları Üzerindeki Etkisi. *Journal of Management Theory and Practices Research*, 4(2), 87-101

Abstract

Educational institutions have a significant impact on being happy and harmonious in society. In these educational institutions, inclusive students are also educated in addition to their regular students. The school environment has a significant impact on the integration of mainstream students into society. At this point, it can be said that any behavior they encounter in the school environment has a more positive or negative impact on them than on normal students. Thus this research aims to determine the relationship between violent tendencies and the self-esteem of mainstream high school students. The research used a relational screening model. The population of the research consists of mainstreaming students studying in high schools in different districts of Istanbul, and the study group consists of 136 mainstreaming students, 81 (59.6%) of whom are girls and 55 (40.4%) of whom are boys. The research participants are inclusion students who can be reached through easy sampling methods and are volunteers. In the data analysis, a t-test was used to analyze violence tendency and self-esteem according to gender; One-way analysis of variance was used in the analysis according to diagnosis group. Correlation to determine the relationship between inclusive students' violent tendencies and self-esteem: Simple regression analysis was used to determine the effect of violent tendencies on self-esteem. As a result of the analysis, It was determined that self-esteem differs significantly according to gender, and self-esteem and violent tendencies differ significantly according to diagnosis group. Finally, there is a significant negative relationship between self-esteem and violent tendencies of inclusive students, and it has been determined that self-esteem significantly predicts violent trends. In accordance with the results obtained from the study, suggestions were made for studies that could be done, especially by school guidance services.

Keywords: Inclusion, Self-Esteem, Tendency to Violence

JEL Classification: I10, I12

1. GİRİŞ

Ülkemizde son yıllarda yaygınlaşmaya başlayan kaynaştırma uygulamasından yararlanan özel gereksinimli öğrencilerin bu konuda okul ortamında yaşadıkları sorunların yeterince araştırılmadığını göstermektedir. Toplumla uyumlu, mutlu ve üretken bireyler olmanın yolu, aileler başta olmak üzere eğitim kurumlarından geçmektedir. Bu noktadan hareketle okullarda yaşanan şiddetin, bireylerin yaşam kalitesini, başarı düzeyini ve geleceğe bakış açısını olumsuz yönde etkilediği göz önüne alındığında şiddete yönelik eğilim ve davranışların değiştirilmesi ya da en aza indirilmesi için okul ortamının etkilerinin önemszenmesi ve göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Bu bağlamda, eğitim sürecinde öğrencilerin şiddet eğilim durumlarının ve bununla ilişkili faktörlerin belirlenmesi, incelenmesi büyük önem kazanmaktadır. Kaynaştırma öğrencilerinin benlik saygıları ve şiddet eğilim düzeyleri arasındaki ilişkiyi belirlemek okulda şiddeti önleme stratejileri geliştirme ve uygulama sürecinde kaynaştırma öğrencilerinin dâhil edileceği programlar açısından faydalı olacağı, eğitimcilere çözüme yönelik uygulamalar geliştirmek noktasında ön bilgi sağlayacağı düşünülmektedir. Özellikle özel eğitim ihtiyacı olan kaynaştırma öğrencilerine yönelik yapılan çalışmaların planlanmasında onların benlik saygılarını arttırmaya da odaklanması gerektiğini göstermektedir. Çünkü bu öğrenciler diğer öğrencilerden farklı olarak bireyselleştirilmiş eğitim programı uygulanmakta ancak bu eğitimler daha çok öğrencilerin akademik başarıları üzerine yoğunlaştığından psikolojik durumlarını göz ardı etmektedir. Bu durum öğrencilerin kendilerine yönelik saygılarına yönelik çalışmaların eksik kalmasına neden olmaktadır.

Bu noktada alan yazında yer alan çalışmalar incelendiğinde benlik saygısı ile narsizm (Bushman ve Baumeister, 1998), saldırganlık (Baumeister ve Boden, 1998), şiddet (Boden, Fergusson ve Horwood, 2007; Walker ve Bright, 2009; Walker ve Knauer, 2011), algılanan sosyal destek (Guerrero-Molina vd., 2020); yeme davranışları (Tanrıverdi vd., 2011); sosyal medya beğenilmeme korkuları (Söner ve Yılmaz, 2020); fonksiyonel olmayan tutumlar (Hamarta ve Demirbaş, 2009); yalnızlık (Hasırcı, Örucü ve Kurt, 2023) arasındaki ilişkilerin incelendiği çalışmaların olduğu görülmüştür. Bu araştırmalar alan yazında benlik saygısının farklı değişkenlerle ilişkisinin incelendiğini göstermektedir. Ancak kaynaştırma öğrencilerinin benlik saygıları ve şiddet eğilimleri arasındaki ilişkinin incelenmesine yönelik alan yazında herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu durum çalışma grubu olarak kaynaştırma öğrencilerinin benlik saygılarına yönelik alan yazına katkı sağlama noktasında önemli görülmektedir. Yine şiddet eğilimi ile ilgili alan yazında yer alan çalışmalar incelendiğinde şiddet eğilimi ve empati yeteneği (Koç, 2017); intihar davranışı (Brent vd., 1993); şiddet algıları (Özgür, Yörükoğlu ve Baysan Arabacı, 2011); yalnızlık (Haskan Avcı ve Yıldırım, 2014); okula bağlılık (İkiz ve Sağlam, 2017); problemlili internet kullanımı (Babacan Gümüş vd., 2015); sosyal kaygı (Kılıçarslan ve Parmaksız, 2020); dijital oyun bağımlılığı (Karabulut, 2019); duygusal zeka (Çelik, Gençoğlu ve Kumcağız, 2016) arasındaki ilişkilerin incelendiği çalışmaların olduğu görülmüştür. Bunun yanı sıra Şahin Baltacı ve Altan'ın (2016) lise öğrencileri üzerinde yapmış olduğu çalışmada benlik saygısı ve şiddet eğilim arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki olduğu bulunmuştur. Ayrıca Karayagiz Muslu, Coşkun Cenk ve Sarlak'ın (2020) lise öğrencileri üzerinde yapmış oldukları çalışmada benlik saygısı ve şiddet eğilimi arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Ancak bu çalışmalar normal öğrenciler üzerinde yapılmış ve farklı farklı sonuçlar elde edildiği görülmüştür. Alan yazında kaynaştırma öğrencilerinin benlik saygısı ve şiddet eğilimleri üzerinde herhangi bir çalışma yapılmamış olması bu noktada bir boşluk olduğunu göstermektedir.

2. KURAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde araştırmanın amacına uygun olarak benlik saygısı ve şiddet eğilimi kavramlarının alan yazın taraması yapılmış ve kuramsal çerçeveleri oluşturulmuştur.

2.1. Benlik Saygısı

Eğitimde fırsat eşitliği hakkına, normal gelişim gösteren bireyler gibi özel gereksinimli bireyler de sahiptir. Özel gereksinimli çocuklar erken çocukluktan itibaren kaynaştırma eğitimine başlayarak lise öğrenimleri boyunca da devam ederler. Kaynaştırma eğitimine alınan öğrenciler, bu eğitimin yararlarının yanında eğitsel güçlükler, etiketlenme, dışlanma ve zorbalık gibi davranışlara maruz kalarak sosyal açıdan ayrıca zorlanma yaşayabilmektedirler (Güvenir, 2005). Bu durum kaynaştırma öğrencilerinin kendilerine yönelik benliklerini olumsuz etkileyebilmektedir. Ergenlik dönemi ile beraber kişiler benlik algılarına yönelik olumlu veya olumsuz dönemleri daha sık yaşayabilmektedir. Bu dönemde ergen; nasıl biri olduğunu, neye benzediğini, kendisi hakkında neler hissettiğini sorgular. Bunları cevaplamaya çalışırken daha önceki yaşantılarını bir araç olarak kullanır. Bu nedenle gencin bu döneme kadar geliştirdiği kişilik yapısı ve benlik saygısı önem kazanır (Yörükoğlu, 2004). Benlik saygısının alan yazında farklı tanımlamaları bulunmaktadır. Bunlar şu şekildedir;

- Kişinin kendini benimseme, onaylama, kendine değer verme ve saygı duyma (Akçagöz, 2017; Budak, 2017),
- Kişinin kendini özel, etkili ve başarılı hissetmesi (Özkan, 1994),
- Kendini değerli hissetme, kabiliyetlerini ve yeteneklerini gösterme, başarı, toplumsal olarak başkalarında kabullenilme, kendi dış görünüşünü kabullenme (Arıca, 1999),
- Bireyin kendisini öğrenmelere, bilişsel programlamaya ve inanç sistemine dayalı olarak yaptığı duygusal bir değerlendirme (Fanning ve McKay, 2000),
- Kendinden memnun olma ve kendini olduğu gibi kabul etmeyi sağlayan olumlu bir ruh (Knightley ve Whitelock, 2007) olarak tanımlanmaktadır.

Benlik saygısı ayrıca, kişinin var olan ve var olmasını amaçladığı duygusal özelliklerin oluşturduğu farklıdır. Bu kavram aynı zamanda bireyin kendi kendini anlamasıyla değil, çevrenin yaklaşımlarından da etkilenmektedir (Knightley ve Whitelock, 2007). Bu durum bireydeki benlik imajını yansıtmaktadır. Yani gerçek benlik ve ideal benlik arasındaki fark azaldıkça benlik saygısı oluşur (Yavuzer, 2016). Benlik saygısının tam olarak gelişmediği durumlarda ise insanlar potansiyel olarak var olan benliklerinin varlığını anlarlar ancak bilinçdışında devamlı olarak gerçek benliğiyle karşılaştırır (Yalom, 2018). Bireyin ideal ve gerçek benlikleri arasında oluşan farklar bireyin benlik saygısını belirlemektedir. Bu da gerçek benliklerini kabullenen kişilerde benlik saygısının daha iyi geliştiğini göstermektedir (Söner, 2019).

2.2. Şiddet Eğilimi

Genç bireyler arasındaki şiddet küresel bir halk sağlığı sorunudur. En sık 10-29 yaş arası bireylerde görülür ve zorbalık, fiziksel kavga, cinsel şiddet ve cinayet gibi çeşitli eylemleri içerir (Dünya Sağlık Örgütü, 2015). Her ne kadar Dünya Sağlık Örgütü tarafından bir yaş sınırlaması konulsa da şiddetin tüm yaş gruplarında görülebilen toplumsal bir problem olduğu söylenebilir. Bu noktada alan yazında şiddet kavramının farklı tanımlamalarının olduğu görülmüştür. Şiddet,

- Bireyin kendi kişisel gücünü, kendinde veya bir başkasında ruhsal veya fiziksel yaralanmaya neden olacak biçimde kullanması (WHO, 2002);
- Karşılıklı ilişkiler çerçevesinde taraflardan birinin diğerini maddi veya manevi olarak zarar vermesi (Michaud, 1991);
- Düşmanlık ve öfke duygularının fiziksel ve yıkıcı olacak şekilde ifade etmesi (Budak, 2003);
- Kişinin kızgın ve yıkıcı bir şekilde başkalarına saygısızlık göstermesi (Korkut, 2004);
- Gücün veya eylemin canlıya, doğaya veya herhangi bir maddeye yöneltilmesi (Köknel, 2013) olarak tanımlanmaktadır.

Bu noktada alan yazında yer alan tanımlamalar dikkate alındığından şiddet kavramının genel olarak kişinin içsel saldırganlık duygularını fiziksel veya ruhsal olarak başka birine, nesneye veya doğaya yönlendirmesi olarak tanımlanabilir. Polat'a (2016) göre şiddet fiziksel, cinsel, psikolojik, ekonomik ve siber şiddet olmak üzere beş sınıfa ayrılmaktadır. Şiddet davranışı gösteren kişilerin duygularını kontrol edemedikleri ve bundan dolayı farklı şiddet biçimleri ortaya çıktığı söylenebilir. Bu durum şiddete başvuran bireylerin zamanla saygınlıklarını kaybederek kendilerini yalnız veya sevilmeyen biri olarak algılayabildiğinden ve böylece daha fazla öfke hissetmektedir (Haskan Avcı ve Yıldırım, 2014). Toplumda yaşanan bu durumlar kişilerin daha fazla şiddete eğilim göstermesine neden olduğu söylenebilir.

3. YÖNTEM

Bu başlık altında, araştırmanın amacı ve önemi, evreni, örnekleme, varsayımları ve modeli açıklanmalıdır.

3.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışmada liselerde normal sınıflarda eğitim gören kaynaştırma öğrencilerinin şiddet eğilimleri ve benlik saygıları arasındaki ilişkinin belirlenmesi ve şiddet eğilimlerinin benlik saygıları üzerindeki etkisinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Buna dair elde edilen sonuçların literatüre ve alanda çalışan uzmanlara katkıda bulunacağı düşünülmüştür. Ayrıca bu çalışma kaynaştırma öğrencilerine yönelik yapılan bireyselleştirilmiş eğitim programlarının sosyal-duygusal açıdan gözden geçirilmesinin önemini ortaya koyduğundan politika yapıcılara yardımcı olacağı düşünülmektedir. Bu noktada araştırmanın soruları şu şekildedir;

1. Ortaöğretim kaynaştırma öğrencilerinin benlik saygısı ve şiddet eğilimleri cinsiyet ve tanı grubuna göre anlamlı bir şekilde farklılaşmakta mıdır?
2. Ortaöğretim kaynaştırma öğrencilerinin benlik saygıları ve şiddet eğilimleri arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki var mıdır?
3. Ortaöğretim kaynaştırma öğrencilerinin şiddet eğilimleri benlik saygılarını anlamlı bir şekilde yordamakta mıdır?

3.2. Araştırmanın Evreni ve Örnekleme

Araştırmanın evrenini İstanbul ili Arnavutköy ilçesinde bulunan farklı liselerde eğitim gören 505 kaynaştırma öğrencisi oluşturmaktadır. Araştırmanın çalışma grubunu ise bu ilçenin farklı liselerinde eğitim gören kaynaştırma öğrencileri arasından kolay örnekleme yöntemiyle seçilen 136 gönüllü kaynaştırma öğrencileri oluşturmaktadır. Bu örnekleme yönteminde araştırmacı yakın olan ve erişilmesi

kolay olan bir durumu seçer (Yıldırım ve Şimşek, 2021). Bu kapsamda evrenin %27'sine ulaşılmıştır. Çalışmaya katılan kaynaştırma öğrencilerinin demografik özellikleri tablo 1'de sunulmuştur. Buna göre çalışmaya katılanların %59.6'sı kız ve %40.4'ü erkek; öğrencilerin %22.8'i özel öğrenme güçlüğü, %25.0'i dil ve konuşma güçlüğü, %24.3'ü bedensel yetersizlik ve %27.9'u özel yetenekli; %30.1'i 9. sınıf, %41.2'si 10. sınıf, %22.1'i 11. sınıf ve son olarak %6.6'sı 12. sınıftır.

Tablo 1. Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Demografik Bilgileri

	N	%
Cinsiyet		
Kız	81	59.6
Erkek	55	40.4
Tanı		
Özel Öğrenme Güçlüğü	31	22.8
Dil ve Konuşma Güçlüğü	34	25.0
Bedensel Yetersizlik	33	24.3
Özel Yetenekli Öğrenciler	38	27.9
Sınıf Düzeyi		
9. Sınıf	41	30.1
10. Sınıf	56	41.2
11. Sınıf	30	22.1
12. Sınıf	9	6.6

3.3. Araştırmanın Modeli

Ortaöğretim kaynaştırma öğrencilerinin şiddet eğilimleri ve benlik saygıları arasındaki ilişkinin belirlenmesinin amaçlandığı bu çalışmada ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. İlişkisel tarama modeli genel tarama modellerinde biri olup araştırmalarda iki veya daha fazla sürekli değişken arasında, birlikte değişimi belirlemeyi amaçlayan çalışmalar için kullanılmaktadır en, ilişkisel tarama modeli; iki ya da daha fazla sayıdaki değişken arasında, birlikte değişim varlığı ve/veya derecesini belirlemeyi amaçlayan bir araştırma modelidir (Fraenkel ve Wallen, 2009).

3.4. Veri Toplama Araçları

Bu çalışmada araştırmacılar tarafından hazırlanan kişisel bilgi formu, Rosenberg (1965) tarafından geliştirilen ve Çuhadaroğlu (1986) tarafından Türkçeye uyarlanan Rosenberg benlik saygısı ölçeği ve Haskan Avcı ve Yıldırım (2014) tarafından geliştirilen şiddet eğilim düzeyi ölçeği kullanılmıştır.

Kişisel Bilgi Formu: Araştırmacı tarafından hazırlanmış olup cinsiyet, sınıf düzeyi ve tanı grubu değişkenlerini içermektedir.

Rosenberg Benlik-Saygısı Ölçeği: Rosenberg (1965) tarafından 5034 lise öğrencisi üzerinde yapılan çalışmayla geliştirilmiştir. Geliştirilen bu ölçek 12 alt boyuttan oluşan ölçekte 63 madde yer almaktadır. Bu çalışmada 10 maddeden oluşan Benlik Saygısı alt ölçeği kullanılmıştır. Çuhadaroğlu (1986) tarafından Türkçe'ye uyarlaması yapılan bu ölçeğin derecelemesi dörtlü likert tipidir. Ölçeğin Türkçe'ye uyarlamasında test-tekrar test yöntemi kullanılmıştır. Dört hafta arayla gerçekleştirilen bu çalışmada iki uygulama arasında $r = .75$ ilişki olduğu bulunmuştur. Ölçeğin geçerlilik katsayısı $r = .71$ olarak bulunmuştur. Ölçekten alınacak puanlar 10 ile 40 arasında değişmektedir. Puan arttıkça bireyin

benlik saygısı da artmaktadır. Daha sonra Akman ve Balat'ın (2004) 482 lise öğrencisi üzerinde yapmış oldukları çalışmada ölçeğin geçerlik katsayısı .71, güvenilirlik katsayısı .75 olarak saptanmıştır. Bu çalışma için Cronbach alfa iç tutarlık katsayısına tekrar bakılmış olup .85 bulunmuştur.

Şiddet Eğilim Düzeyi Ölçeği: Bu ölçek ortaöğretim öğrencilerinin şiddet eğilim düzeylerinin belirlenmesi amacıyla Haskan Avcı ve Yıldırım (2014) tarafından geliştirilmiştir. Ölçek toplam 20 madde bulunmakta ve üçlü likert tipi (3=her zaman, 2= bazen, 1=hiçbir zaman) olarak cevaplanmaktadır. Ölçekten alınabilecek puanlar 20 ile 60 arasında değişmekte olup ölçekten alınan puan arttıkça şiddet eğilimleri de artmaktadır. Ölçeğin geliştirilme çalışmasında madde faktör yük değerlerinin .455 ile .791 aralığında değiştiği görülmüştür. Ölçeğin güvenilirlik çalışmaları için Cronbach alfa güvenilirlik katsayısına bakılmış ve .87 olarak bulunmuştur. Yine ölçeğin test tekrar test çalışmasında ise güvenilirlik katsayısının .83 olduğu bulunmuştur. Bu çalışma için Cronbach alfa iç tutarlık katsayısına tekrar bakılmış olup .86 bulunmuştur.

3.5. Verilerin Analizi

Araştırmada toplanan verilerin öncelikle normallik sayılına bakılmıştır. Tablo 2’de görüldüğü üzere basıklık ve çarpıklık değerlerine bakılmış ve bu değerlerinin +1 ve -1 aralığında (Morgan vd., 2020) normal dağıldığı görülmüştür. Bağımsız gruplar arasındaki farklılaşmanın incelenmesinde ve kaynaştırma öğrencilerinin benlik saygıları ve şiddet eğilimlerinin cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığının belirlenmesinde t-testi, tanı grubu ve sınıf düzeyine göre farklılaşıp farklılaşmadığının belirlenmesi için tek yönlü varyans analizi kullanılmıştır. Ayrıca kaynaştırma öğrencilerinin benlik saygıları ve şiddet eğilimleri arasındaki ilişkinin belirlenmesi için Pearson korelasyon analizi ve şiddet eğiliminin benlik saygısı üzerindeki yordayıcı etkisinin belirlenmesi için basit regresyon analizi yapılmıştır. Verilerin analizinde Sosyal Bilimler için İstatistik Paket Programı’ndan (SPSS) 25.0’ dan faydalanılarak yapılmıştır.

Tablo 2. Benlik Saygısı ve Şiddet Eğilimi ile İlgili Betimsel Analizleri

	Sayı	Ortalama	Standart Sapma	Çarpıklık	Basıklık
Benlik Saygısı	136	26,6985	4,77853	0,216	-0,664
Şiddet Eğilim	136	35,9412	10,58144	0,524	-0,279

4. BULGULAR

Kaynaştırma öğrencilerinin benlik saygıları ve şiddet eğilimlerinin cinsiyet değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığının belirlenmesi için yapılan t-testi analizi bulguları Tablo 3’te sunulmuştur.

Tablo 3. Benlik Saygısı ve Şiddet Eğilimlerinin Cinsiyet Değişkenine Göre t- testi Sonuçları

	Değişken	N	\bar{x}	Ss	Sd	t	p
Benlik Saygısı	Kız	81	25,7654	4,95800	134	2,835	0,005*
	Erkek	55	28,0727	4,17601			
Şiddet Eğilimi	Kız	81	36,8025	11,07748	134	1,153	0,251
	Erkek	55	34,6727	9,76588			

Tablo 3'te görüldüğü üzere kaynaştırma öğrencilerinin şiddet eğilimlerinin cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı saptanmıştır [$t(134)= 1,153, p>.05$]. Bunun yanı sıra kaynaştırma öğrencilerinin benlik saygılarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir şekilde farklılaştığı saptanmıştır [$t(134)= 2,835, p<.05$]. Erkek kaynaştırma öğrencilerin benlik saygılarının ($\bar{x} = 28,0727$) kız öğrencilerden ($\bar{x} = 25,7654$) anlamlı bir şekilde daha yüksek olduğu saptanmıştır.

Kaynaştırma öğrencilerinin benlik saygıları ve şiddet eğilim düzeylerinin tanı grubu değişkeni açısından farklılaşıp farklılaşmadığının belirlenmesi için yapılan tek yönlü varyans analizi bulguları Tablo 4'te sunulmuştur.

Tablo 4. Benlik Saygısı ve Şiddet Eğilimlerinin Tanı Grubu Değişkenine Göre Analiz Bulguları

	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p	Anlamlı Fark
Benlik Saygısı	Gruplararası	223,930	3	74,643	3,447	.019*	Dil ve Konuşma Güçlüğü<Özel Öğrenme Güçlüğü, Bedensel Yetersizlik
	Gruplarıçi	2858,710	132	21,657			
	Toplam	3082,640	135				
Şiddet Eğilim	Gruplararası	2468,874	3	822,958	8,590	.000*	Dil ve Konuşma Güçlüğü>
	Gruplarıçi	12646,656	132	95,808			Özel Öğrenme Güçlüğü, Bedensel Yetersizlik, Özel Yetenekli
	Toplam	15115,529	135				

* $p<.05$

Tablo 4'de görüldüğü üzere kaynaştırma öğrencilerinin benlik saygılarının tanı grubu değişkenine göre anlamlı bir şekilde farklılaştığı saptanmıştır [$F(3,132) = 3.447, p<.05$]. Bu farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu bulmak için yapılan LSD testi sonucunda göre dil ve konuşma güçlüğü ($\bar{x}= 24.65$) tanısı olan kaynaştırma öğrencilerinin benlik saygılarının özel öğrenme güçlüğü ($\bar{x}= 27.29$) ve bedensel yetersizlik ($\bar{x}= 28.15$) tanısı almış öğrencilerden anlamlı bir şekilde daha düşük olduğu görülmüştür.

Yine kaynaştırma öğrencilerinin şiddet eğilimlerinin tanı grubu değişkenine göre anlamlı bir şekilde farklılaştığı saptanmıştır [$F(3,132) = 8.590, p<.05$]. Bu farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu bulmak için yapılan LSD testi sonucunda göre dil ve konuşma güçlüğü ($\bar{x}= 24.65$) tanısı kaynaştırma öğrencilerinin şiddet eğilimlerinin özel öğrenme güçlüğü ($\bar{x}= 27.29$), bedensel yetersizlik ($\bar{x}= 28.15$) ve özel yetenek ($\bar{x}= 35.21$) tanısı almış öğrencilerden anlamlı bir şekilde daha yüksek olduğu görülmüştür.

Ortaöğretim kaynaştırma öğrencilerinin benlik saygıları ve şiddet eğilimleri arasındaki ilişkinin belirlenmesi için korelasyon analizi yapılmıştır. Ayrıca şiddet eğilimlerinin benlik saygılarını yordama düzeyini belirlemek için basit regresyon analizi yapılmış ve sonuçlar Tablo 5 'de sunulmuştur.

Tablo 5. Benlik Saygısının Yordanmasına İlişkin Basit Regresyon Analizi Bulguları

	B	Standart Sapma	β	T	p	İkili r	Kısmi R
(Sabit)	34,682	1,272		27,260	,000		
1. Şiddet Eğilimleri	-0,222	0,034	-0,492	-6,539	,000	-0,492	-0,492
R=	-.492	R ² =	.236				
F _(1,134)	= 42.761	p=	.000				

Tablo 4 incelendiğinde, ortaöğretim kaynaştırma öğrencilerinin benlik saygıları ve şiddet eğilimleri arasında negatif yönlü orta düzeyde anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır, $R=-.492$, $R^2=.236$, $p<.05$. Bu noktada şiddet eğilimlerinin benlik saygısındaki toplam varyansın yaklaşık %24'ünü açıklamaktadır. Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t-testi sonuçları incelendiğinde ise, ortaöğretim kaynaştırma öğrencilerinin şiddet eğilimlerinin benlik saygılarının anlamlı bir yordayıcısı olduğu görülmektedir.

5. SONUÇ VE TARTIŞMA

Ortaöğretim kaynaştırma öğrencilerinin şiddet eğilimlerinin benlik saygısı üzerindeki etkisinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Çalışmada ortaöğretim kaynaştırma öğrencilerinin şiddet eğilimlerinin cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı saptanmıştır. Alan yazında kaynaştırma öğrencilerinin şiddet eğilimlerine yönelik herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Ancak ergenlerin şiddet eğilimlerinin cinsiyete göre anlamlı bir şekilde farklılaşmadığına dair alan yazında yer alan çalışmalar olduğu görülmüştür (Cascardi ve Vivian, 1995; Karal, 2022; Karataş, 2002; Kaura ve Lohman, 2007; Karademir, Kayabaşı ve Vural, 2019). Bu bulgular araştırma sonuçlarıyla örtüşmektedir. Bunun yanı sıra alan yazında erkek öğrencilerin şiddete yönelik eğilimlerinin kız öğrencilerden anlamlı bir şekilde daha yüksek olduğuna dair bulgular da yer almaktadır (Durmuş ve Gürkan, 2003; Efiltili, 2006; Karakaya, 2008; Tuzgöl, 1998; Giles ve Heyman, 2005; Gullone ve Moore, 2000; Scharf, 2000). Bu bulgular ise araştırma sonuçlarıyla örtüşmemektedir. Kaynaştırma eğitimi alan öğrenciler okullarda normal sınıflarda eğitim görmektedir. Bu öğrenciler cinsiyet fark etmeksizin bireyselleştirilmiş eğitim programı aldıkları için okul rehberlik servisleri tarafından takip edilmektedir. Bu durum çevrelerine yönelik herhangi bir şiddet göstermemeleri ve çevrelerinden herhangi bir şiddet görmeleri okul idareleri ve rehberlik servisleri tarafından engellenmeye çalışılmaktadır. Bu durum şiddete yönelik eğilimlerinde cinsiyet faktörünün anlamlı bir farklılık göstermemesini sağlamaktadır. Bunun yanı sıra ortaöğretim kaynaştırma öğrencilerinin şiddet eğilimlerinin tanı grubu değişkenine göre anlamlı bir şekilde farklılaştığı saptanmıştır. Bu farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu bulmak için yapılan LSD testi sonucunda göre dil ve konuşma güçlüğü tanısı olan kaynaştırma öğrencilerinin şiddet eğilimlerinin özel öğrenme güçlüğü, bedensel yetersizlik ve özel yetenek tanısı almış öğrencilerden anlamlı bir şekilde daha yüksek olduğu görülmüştür. Alan yazında bu sonuçları destekleyen veya desteklemeyen herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Dil ve konuşma güçlüğü olan öğrenciler kendilerini diğer tanı grubundaki öğrencilere göre daha az ifade edebilmektedir. Bu durum onların başkalarıyla iletişim kurmasını kısıtladığından dolayı şiddete daha fazla eğimli oldukları söylenebilir.

Çalışmada ortaöğretim kaynaştırma öğrencilerinin benlik saygılarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir şekilde farklılaştığı saptanmıştır. Erkek kaynaştırma öğrencilerin benlik saygılarının kız öğrencilerden anlamlı bir şekilde daha yüksek olduğu saptanmıştır. Alan yazında kaynaştırma öğrencilerinin benlik saygılarına ilişkin herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Ancak alan yazında lise öğrencilerinin benlik saygılarına yönelik çalışmalara bakıldığında erkeklerin benlik saygılarının kızlardan daha yüksek olduğuna dair bulguların olduğu görülmüştür (Avison ve Mc Alpine, 2008; Brack, Orr ve Ingersoll, 1987). Bu bulgular araştırma sonuçlarını destekler niteliktedir. Bunun yanı sıra

alan yazında lise öğrencilerinin benlik saygılarının cinsiyete göre anlamlı bir şekilde farklılaşmadığına dair bulgular da bulunmaktadır. Bu bulgular ise araştırma sonuçlarıyla örtüşmemektedir (Uyank Balat ve Akman, 2004; Büyükşahin Çevik ve Atıcı, 2009; Söner, 2019). Ergenlik döneminde olan erkek kaynaştırma öğrencilerinin fiziksel gelişimi kızlardan daha ileridedir. Bu durum erkek kaynaştırma öğrencilerinin lise ortamında daha özgüvenli hareket etmesini sağladığı için benlik saygıları daha yüksek olduğu söylenebilir. Benzer şekilde kaynaştırma öğrencilerinin benlik saygılarının tanı grubu değişkenine göre anlamlı bir şekilde farklılaştığı saptanmıştır. Bu farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu bulmak için yapılan LSD testi sonucunda göre dil ve konuşma güçlüğü tanısı olan kaynaştırma öğrencilerinin benlik saygılarının özel öğrenme güçlüğü ve bedensel yetersizlik tanısı almış öğrencilerden anlamlı bir şekilde daha düşük olduğu görülmüştür. Alan yazında doğrudan kaynaştırma öğrencilerinin benlik saygılarının karşılaştırıldığı herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bloodstein (1987) göre konuşmanın, kişilerin benlik değerlendirmeleri ve kişisel uyumları ile yakından ilişkili olduğunu, konuşma bozukluğunun öncelikle hayal kırıklığı ve moral bozukluğuna neden olduğunu belirtmektedir. Yine Lass ve diğerleri (1989) konuşma ve lisan bozuklukları uzmanlarının kekemeleri nasıl algıladıklarına ilişkin çalışma yapmıştır. Çalışma sonucunda, klinisyenler kekemelerin sinirli, utangaç, sessiz, gergin, kaygılı, içedönük ve düşük benlik saygısına sahip olduklarını belirtmişlerdir. Dil ve konuşma bozukluğu olan öğrencilerde okul başarısı, iş verimliliği, çevreye uyum ve giderek benlik kavramı olgularında olumsuz özelliklerin ağır belirgindir. Bundan dolayı saldırganlık, kendine güvensizlik, içedönüklük, kendine yetememe, sosyal yetersizlik gibi kişilik özelliklerinin belirginlik kazandığı görülür (Coleman, Butcher ve Carson, 1980). Genel olarak dil ve konuşma güçlüğü olan çocuklar kendilerini ifade etmekte zorlandıkları için öğrenme kayıpları yaşayabilmektedir. Özellikle okullarda anlamadıkları durumları ifade etmekte zorlanabildikleri için kendilerine olan saygıları azalabilmektedir. Bu durum benlik saygılarında düşüklüğe neden olabilmektedir.

Ortaöğretim kaynaştırma öğrencilerinin benlik saygıları ve şiddet eğilimleri arasında negatif yönlü orta düzeyde anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır. Bu noktada şiddet eğilimlerinin benlik saygısındaki toplam varyansın yaklaşık %24'ünü açıklamaktadır. Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t-testi sonuçları incelendiğinde ise ortaöğretim kaynaştırma öğrencilerinin şiddet eğilimlerinin benlik saygılarının anlamlı bir yordayıcısı olduğu görülmektedir. Alan yazında yer alan çalışmalar incelendiğinde Şahin Baltacı ve Altan'ın (2016) lise öğrencileri üzerinde yapmış olduğu çalışmada benlik saygısı ve şiddet eğilim arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki bulunması araştırma sonuçlarıyla örtüşmektedir. Ancak Karayagiz Muslu, Coşkun Cenk ve Sarlak'ın (2020) lise öğrencileri üzerinde yapmış oldukları çalışmada benlik saygısı ve şiddet eğilimi arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki bulunması araştırma sonuçlarıyla örtüşmemektedir. Kaynaştırma öğrencileri okullarda rehberlik ve araştırma merkezleri tarafından tanı alan ve normal sınıflarda bireyselleştirilmiş eğitim alan öğrencilerdir. Bu öğrenciler özel durumlarından dolayı kendilerini normal öğrencilerden geri kalmış görebilmektedir. Kaynaştırma öğrencilerinin bu durumu şiddete yönelik eğilim göstermesine neden olabilmektedir. Ayrıca kaynaştırma öğrencileri okullarda kendilerini ifade etmekte sorun yaşayabilmektedir. Kendilerini ifade etmekte sorun yaşayan öğrenciler benlik saygılarının azalmasına neden olabilmektedir. Bu durum şiddete yönelik eğilimlerinin kaynaştırma öğrencilerinin benlik saygılarında azalmaya yol açtığı söylenebilir.

Bu çalışmada katılımcılar önemli ölçüde bir çalışan grubunu teşkil etse de tek bir ilde eğitim gören öğrencilerden oluşması bir sınırlılıktır. Araştırma değişkenlerinin farklı gruplarda değişime duyarlı olması, çalışma grubunun özelliklerinin ve bulguların diğer ilçelerde çalışan öğrencilere genellenebilmesini sınırlandırmaktadır. Ayrıca araştırmada kaynaştırma öğrencileri olarak sadece özel öğrenme güçlüğü, dil ve konuşma güçlüğü, bedensel yetersizlik ve özel yetenekli öğrenci tanısı almış kaynaştırma öğrencilerinden veriler toplanması açısından sınırlılık taşımaktadır. Bu noktada araştırmacılar tarafından

diğer tanı grubunda bulunan kaynaştırma öğrencileri de dahil edilerek karşılaştırmalar yapılabilir. Bununla birlikte araştırmadan elde edilen bulgu ve sonuçlara göre sonraki araştırmalara zemin hazırlamak ve yön vermek amacıyla araştırmacılara bazı önerilerde bulunulabilir. Aileler tarafından internet bağımlılığına yol açan içeriklerin sınırlandırılması sağlanabilir. Bu durumda öğrencilere internetin azaltmaya yönelik teşvik edici ödüller aileler tarafından verilebilir. Okullar tarafından internette geçirilen sürelerde kodlama veya benzeri ders içerikleriyle zenginleştirme yapılabilir. Bu noktada okul psikolojik danışmanları tarafından ebeveynlere yönelik 21. Yüzyıl becerilerine yönelik eğitim seminerleri verilebilir. Bu sayede ebeveynlerin yapabileceği çalışmalar konusunda bilgilendirmeler yapılabilir. Ergenlik dönemi özellikleri düşünüldüğünde, kaynaştırma öğrencisi ergenlerin olumsuz değerlendirilmekten kaygı duydukları ve sosyal ortamlarda farklı davranış kalıpları içerisine yönelebildiği göz önünde bulundurulduğunda; sosyal becerileri öğrenmemiş ya da öğrenmiş olup kullanamayan öğrencilerin sosyal beceriler yerine, isteklerini elde etmek için çeşitli problem davranışlar sergilemeye yönelebileceği düşünülmektedir. Bundan dolayı okul psikolojik danışmanları tarafından kaynaştırma öğrencilerine verilecek sosyal beceri öğretimi ile hem benlik saygılarının artırılması hem de problem davranışların azaltılması sağlanabilir. Yine kaynaştırma öğrencilerinin bu sürecinin takip edilerek lise düzeyine geldiklerinde, okul psikolojik danışmanları tarafından önleyici ve iyileştirici rehberlik çalışmalarına dâhil edilmesi, 9. Sınıftan başlayarak bu öğrenciler ile önleyici ve iyileştirici rehberlik çalışmalarının başlatılması önem taşımaktadır. Bu öğrencilerin kendilerine ilişkin algılarını ve bunun çevreye yansımalarını sağlıklı olarak düzenlemenin okul iklimini de sosyal ilişki iklimini de olumlu etkilemesi beklenir. Öğrencilerin kendine dair olumlu benlik algısı okul motivasyonlarını arttırabilir. Ayrıca, kendini ifade edemediğinde, ait hissedemediğinde, kabul göremediğinde veya ilişki kuramadığında şiddete başvurmasının ve zorbalıklara karşı dezavantajlı grupta görünerek kurban olmalarının da önüne geçebileceği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Akçagöz, H. (2017). Çalışan kadınların, benlik kavramı ile depresyon durumunun incelenmesi benlik kavramı ve ideal benlik kavramı arasındaki fark ile depresyon durumunun değişkenler açısından belirlenmesi (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Üsküdar Üniversitesi, İstanbul.
- Akman, B. ve Balat, G.U. (2004). Farklı sosyo-ekonomik düzeydeki lise öğrencilerinin benlik saygısı düzeylerinin incelenmesi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(2), 175-183.
- Arıca, O.T. (1999). Grupla psikolojik danışma yoluyla benlik ve mesleki benlik saygısının geliştirilmesi (Yayınlanmamış doktora tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Avison, W.R., & Mc Alpine, D.D. (1992). Gender differences in symptoms of depression among adolescents. *Journal of Health and Social Behavior*, 33(2), 77-96.
- Babacan Gümüş, A., Şıpkın, S., Tuna, A. ve Keskin, G. (2015). Üniversite öğrencilerinde problemlerli internet kullanımı, şiddet eğilimi ve bazı demografik değişkenler arasındaki ilişki. *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 14(6), 460-467.
- Baumeister, R.F., & Boden, J.M. (1998). Agression and the self: High self-esteem, low self-control, and ego threat. *Human Agression*, 1(1), 111-137.
- Bloodstein, O. (1987). *Speech pathology: An introduction*. USA: Houghton Mifflin Company.
- Boden, J.M., Fergusson, D.M., & Horwood, L.J. (2007). Self-esteem and violence: testing links between adolescent self-esteem and later hostility and violent behavior. *Social Psychiatric Epidemiology*, 42, 881-891.
- Brack, C.J., Orr, D.P., & Ingersoll, G. (1988). Pubertal maturation and adolescent self esteem, *Journal of Adolescent Health Care*, 9, 280-285.
- Brent, D.A., Johnson, B., Bartle, S., Bridge, J., Rather, C., Matta, J., Connolly, J., & Constantine, D. (1993). Personality disorder, tendency to impulsive violence, and suicidal behavior in adolescents. *Journal of American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 32(1), 69-75.
- Budak, S. (2003). *Psikoloji Sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Bushman, B.J., & Baumeister, R.F. (1998). Threatened egotism, narcissism, self-esteem, and direct and displaced aggression: Does self-love or self-hate lead to violence?. *Journal of Personality and Social Psychology*, 75(1), 219-229.
- Büyükşahin Çevik, G. ve Atıcı, M. (2009). Lise 3. sınıf öğrencilerinin benlik saygılarının bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 6(1), 339-352.
- Cascardi, M., & Vivian, D. (1995). Context for specific episodes of marital violence: Gender and severity of violence differences. *Journal of Family Violence*, 10(3), 265-293.
- Centers for Disease Control and Prevention. (2014). Fact sheet: Understanding youth violence. Retrieved from <https://www.cdc.gov/violenceprevention/pdf/yv-factsheet-a.pdf>
- Coleman, J.C., Butcher, J.N., & Carson, R.C. (1980). *Abnormal psychology, & modern life* (6th Ed.). USA: Scott Foresman and Company.

- Çelik, S., Gençoğlu, C. ve Kumcağız, H. (2020). Ergenlerde şiddet eğiliminin yordayıcısı olarak duygusal zekâ. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(3), 121-134.,
- Çuhadaroğlu, F. (1986). Adölesanlarda benlik saygısı. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Psikiyatri Anabilim Dalı, Ankara.
- Durmuş, E. ve Gürkan, U. (2003). Lise öğrencilerinin şiddet ve saldırganlık eğilimleri. VII. Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi Bildiri Özetleri.
- Efiltili, E. (2006). Orta öğretim kurumlarında okuyan öğrencilerin saldırganlık ve denetim odağı ve kişilik özelliklerinin karşılaştırmalı olarak incelenmesi. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Fanning, P., & McKay, M. (2000). *Self Esteem. (Third Edition)*. United States: New Harbinger Publications.
- Fraenkel, Jack R., & Wallen, Norman E. (2009). *How to design and evaluate research in education (Seventh ed.)*. New York: McGraw-Hill.
- Giles, J.W., & Heyman, G.D. (2005). Preschoolers' use of trait-relevant information to evaluate the appropriateness of an aggressive response. *Aggressive Behavior*, 31, 498-509.
- Guerrero-Molina, M., Moreno-Manso, J. M., Guerrero-Barona, E., & Cruz-Márquez, B. (2020). Attributing responsibility, sexist attitudes, perceived social support, and self-esteem in aggressors convicted for gender-based violence. *Journal of Interpersonal Violence*, 35(21-22), 4468-4491.
- Gullone, E., & Moore, S. (2000). Adolescent risk taking and 5 faktor model of personality. *Journal of Adolescence*, 23(4), 393-407.
- Güvenir, T. (2005). *Okulda Akran İstismarı*. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Hamarta, E. ve Demirbaş, E. (2009). Lise öğrencilerinin utangaçlık benlik saygılarının fonksiyonel olmayan tutumlar açısından incelenmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (21), 239-247.
- Hasırcı, I., Örucü, E. ve Kurt, P. (2023). Benlik saygısı, yalnızlık ve problemlerle internet kullanımı ilişkisi: Üniversite öğrencileri üzerine bir araştırma. *Akademik Hassasiyetler*, 10(21), 116-142.
- Haskan Avcı, Ö. ve Yıldırım, İ. (2014). Ergenlerde şiddet eğilimi, yalnızlık ve sosyal destek. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 29(1), 157-168.
- İkiz, F.E. ve Sağlam, A. (2017). Ortaokul öğrencilerinin şiddet eğilimleri ile okula bağlılık düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Elementary Education Online*, 16(3), 1235-1246.
- Karabulut, B. (2019). Ortaöğretim öğrencilerinde dijital oyun bağımlılığı ve şiddet eğilimi ilişkisi (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Gaziantep.
- Karademir, T., Kayabaşı, A. ve Vural, M. (2019). Ortaöğretim öğrencilerinin şiddet eğilim durumlarının belirlenmesi. *Gaziantep Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi*, 4(2), 243-255.
- Karakaya, E. (2008). Endüstri meslek lisesi öğrencilerinin şiddet eğilimlerinin çok yönlü olarak değerlendirilmesi: İstanbul ili Avrupa yakası örneği. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Yeditepe Üniversitesi, İstanbul.

- Karal, E. (2022). PUBG mobile oyununun ergenlerin şiddet eğilimleri ve saldırganlık düzeyleri üzerindeki etkisinin incelenmesi. *Journal Of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 8(51), 540-546.
- Karataş, Z.B. (2002). Anne baba saldırganlığı ile lise öğrencilerinin saldırganlığı arasındaki ilişkinin incelenmesi. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Karayagiz Muslu, G., Coşkun Cenk, S., & Sarlak, D. (2020). An analysis of the relationship between high school students' tendency toward violence, self-esteem, and competitive attitude. *Journal of Interpersonal Violence*, 35(23-24), 5976-5996.
- Kaura, S. ve Lohman, B. (2007). Dating violence victimization, relationship satisfaction, mental health problems, and acceptability of violence: A comparison of men and women. *Journal of Family Violence*. 22, 367-381.
- Knighthley, W.M., & Whitelock, D.M. (2007). Assessing the self-esteem of female undergraduate students: An issue of methodology. *Educational Studies*, 33(2), 217- 231.
- Kılıçarslan, S. ve Parmaksız, İ. (2020). Ergenlerde şiddet eğiliminin yordayıcıları olarak sosyal kaygı ve duygusal özerklik. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16(1), 1-14.
- Koç, Y. (2017). Relationships between the physical education course sportsmanship behaviors with tendency to violence and empathetic ability. *Journal of Educaiton and Learning*, 6(3), 169-180.
- Korkut, F. (2004). Okul temelli önleyici rehberlik ve psikolojik danışma. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Köknel, Ö. (2013). Şiddet dili. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Lass, N.J., Ruscello, D.M., Pannbacker, M.D., & Schmitt, J.F. (1989). Speech-language pathologists' perceptions of child and adult female and male stutterers. *Journal Fluency Disorders*, 14, 127-134.
- Michaud, Y. (1991). Şiddet. (Muhtaroglu, C. Çev.), İstanbul: İletişim Yayınları
- Morgan, G.A., Barrett, K.C., Leech, N.L., & Gloeckner, G.W. (2020). IBM SPSS for introductory statistics: Use and interpretation. (8. Edition). Rutledge: New York.
- Özgür G, Yörükoğlu G, Arabacı LB (2011) Lise öğrencilerinin şiddet algıları, şiddet eğilim düzeyleri ve etkileyen faktörler. *Journal of Psychiatric Nursing*, 2(2), 53-60.
- Özkan, İ. (1994). Benlik saygısını etkileyen etkenler. *Düşünen Adam*, 7(3), 4-9.
- Polat, O. (2001). Çocuk ve Şiddet. İstanbul: Der Yayınları.
- Rosenberg, M. (1965). Society and the adolescent self-image. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Scharf, S. (2000). Genders differences in adolescent aggression: An analysis of instrumentally. (Unpublished doctoral dissertation), Central Michigan University, United Kingdom.
- Söner, O. (2019). Ergenlerde benlik tasarımı ve benlik saygısı düzeylerinin sosyal medya beğenilmeme korkuları üzerindeki etkisinin incelenmesi (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Ufuk Üniversitesi, Ankara.
- Söner, O. ve Yılmaz, O. (2020). Ergenlerin sosyal medya beğenilmeme korkularının yordayıcısı olarak benlik saygısı ve benlik tasarımı. *Yaşam Becerileri Psikoloji Dergisi*, 4(7), 51-68.

- Şahin Baltacı, H. ve Altan, T. (2016). Lise öğrencilerinde benlik saygısının yordayıcısı olarak depresyon, bağlanma ve şiddet eğilimi. Mehmet Akif Ersoy Eğitim Fakültesi Dergisi, (40), 227-239.
- Tanrıverdi, D., Savaş, E., Gönüllüoğlu, N., Kurdal, E. ve Balık, G. (2011). Lise öğrencilerinin yeme tutumları, yeme davranışları ve benlik saygılarının incelenmesi. Gaziantep Tıp Dergisi, 17(1), 33-39.
- Tuzgöl, M. (1998). Ana-baba tutumları farklı lise öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Uyanık Balat, G. ve Akman, B. (2004). Farklı sosyo-ekonomik düzeydeki lise öğrencilerinin benlik saygısı düzeylerinin incelenmesi. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 14(2), 175-183.
- Walker, J.S., & Bright, J.A. (2009). False inflated self-esteem and violence: A systematic review and cognitive model. The Journal of Forensic Psychiatry & Psychology, 20(1), 1-32.
- Walker, J., & Knauer, V. (2011). Humiliation, self-esteem and violence. Journal of Forensic Psychiatry & Psychology, 22(5), 724-741.
- World Health Organization. (2015). Preventing youth violence: An overview of the evidence. Geneva, Switzerland: Author. Retrieved from http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/181008/1/9789241509251_eng.pdf
- Yalom, I.D. (2018). Varoluşçu Psikoterapi. (Z., Babayiğit, Çev.). (1. Baskı). İstanbul: Pegasus Yayınları
- Yavuzer, H. (2016). Eğitim ve gelişim özellikleriyle okul çağı çocuğu. (19. Basım). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2021). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri (12. Baskı). İstanbul: Seçkin Yayıncılık.
- Yörükoğlu, A. (2004). Gençlik çağı ruh sağlığı ve ruhsal sorunlar. İstanbul: Özgür Yayınları